

Голові разової спеціалізованої вченої ради
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України,
доктору політичних наук, професору,
провідному науковому співробітнику
сектору правових проблем політичних
інститутів та процесів відділу
конституційного та муніципального права
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України
Горбатенку Володимир Павловичу

РЕЦЕНЗІЯ

**докторки політичних наук, завідувачки сектору
правових проблем політичних інститутів та процесів
відділу конституційного та муніципального права
Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України
Кукуруз Оксани Володимирівни
на дисертацію Вітушка Максима Юрійовича
«Роль штучного інтелекту у прийнятті політичних рішень:
світовий досвід та перспективи для України»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
у галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
за спеціальністю 052 «Політологія»**

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Сучасні суспільно-політичні трансформації ХХІ століття, обумовлені цифровізацією державних і приватних послуг, вимагають якісно нового наукового осмислення. Стрімкий розвиток штучного інтелекту (ШІ) пронизує всі суспільні сфери, змінюючи спосіб життя, діяльність, суспільні відносини та комунікацію. ШІ перетворився на вагомий чинник трансформації публічної влади та політичної діяльності. Його алгоритми дають змогу оптимізувати адміністративні процеси, знизити витрати й мінімізувати людські помилки, але водночас ставлять низку викликів перед демократичними інституціями, легітимністю державної влади та

основоположними правами людини. Для України, яка в умовах воєнного стану стала майданчиком для проривного розвитку передових військових технологій та їхньої подальшої конвергенції у цивільну практику, дослідження цієї проблематики має виняткове стратегічне значення. У вітчизняній політичній науці вплив ШІ на прийняття рішень досі не ставав предметом цілісного аналізу, що зумовлює надзвичайну актуальність та прикладну цінність праці М. Ю. Вітушка.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Наукові результати М. Ю. Вітушка характеризуються достатнім ступенем обґрунтованості завдяки побудові міждисциплінарної рамки, яка поєднує категоріальний апарат політичної науки з етично-правовими засадами регулювання штучного інтелекту. Дослідник здійснив переосмислення класичних теорій ухвалення рішень (Г. Саймона, Ч. Ліндблома, А. Етціоні, Д. Канемана та А. Тверскі), довівши методологічну спроможність теорії раціонального вибору як концептуальної рамки для аналізу ролі штучного інтелекту в політико-управлінських процесах. Теоретична основа праці також базується на вагомому доробку зарубіжних і вітчизняних науковців у сферах публічної політики та цифрового урядування. Обґрунтованість висновків підкріплюється орієнтацією на етико-правові стандарти: GDPR, Закон ЄС про ШІ (2024), Рамкову конвенцію Ради Європи (2024), а також Етичні настанови щодо надійного ШІ (2019) від AI HLEG. Емпіричне підґрунтя дослідження становлять стратегічні документи, нормативно-правова база у сфері цифровізації та соціологічні дані КМІС, а достовірність верифікована застосуванням системної моделі Д. Істона, інституційного, функціонального та контент-аналізу.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій. Дисертаційне дослідження М. Ю. Вітушка є першим у вітчизняній політичній науці комплексним дослідженням, у якому здійснено спробу концептуалізації політико-управлінських трансформацій, зумовлених інтеграцією штучного

інтелекту в процесі прийняття рішень. Наукова новизна отриманих здобувачем результатів знайшла своє підтвердження у низці фундаментальних положень, які суттєво розширюють методологічні та предметні межі сучасної політології.

У рецензованій праці обґрунтовано підхід до типологізації політико-управлінського циклу за трьома критичними фазами: розроблення, впровадження та застосування алгоритмічних систем. Дослідник доводить, що кожен етап містить специфічні, раніше не досліджувані загрози: від політизації етапу збору даних і державних закупівель до виникнення автономних петель зворотного зв'язку та «зсуву даних» під час практичного використання ІІІ.

У роботі знайшов підтвердження висновки щодо переходу від класичної раціонально-бюрократичної моделі, заснованої на суворих дедуктивних правилах типу «якщо-то», до індуктивного алгоритмічного урядування. Здобувач переконливо довів, що ІІІ трансформує публічне адміністрування, зводячи його до серії оптимізаційних завдань, що оперують не жорсткими нормативними категоріями, а логікою «сімейної схожості» та асоціацій.

Вагомим внеском є обґрунтування деструктивного впливу виходу державного управління за межі традиційного статистичного підходу. Дослідження доводить, що заміна статистичного образу «населення» динамічними цифровими профілями ІІІ призводить до розмивання класичного розуміння громадянства, фрагментації суспільних ідентичностей та зміщення деліберативної демократичної моделі у бік закритих технократичних платформ.

Знайшло підтвердження положення про те, що масштабні суспільно-політичні та воєнні кризи створюють унікальні «вікна можливостей» для форсованого впровадження радикальних технологічних інновацій. Дисертант довів наявність об'єктивних передумов для подальшої конвергенції проривних оборонних ІІІ-технологій у цивільні адміністративні процеси після стабілізації безпекового середовища.

На основі поєднання системного підходу Д. Істона та концепцій легітимності Ф. Шарпфа і В. Шмідта дослідник сформував тривимірну модель дефіциту легітимності (на рівні вхідних даних, управлінського процесу та кінцевого результату). У роботі переконливо показано загрози процедурній справедливості через ефект «чорної скриньки» та депрофесіоналізацію державних службовців.

У роботі обґрунтовано класифікацію деструктивних впливів штучного інтелекту на демократію, розгорнуту за трьома базовими вимірами: представництвом (через маніпулятивну генерацію штучної громадської думки), підзвітністю (через спотворення виборчих процесів мікротаргетингом) та суспільною довірою (внаслідок тотальної дезінформації).

Подальшого розвитку набули науково обґрунтовані пропозиції щодо довгострокового впровадження комплексних етичних принципів (прозорості, обов'язку ідентифікації, права на людський контакт тощо) як на рівні окремих організацій, так і на урядовому рівні для нівелювання легітимаційної кризи.

Зазначені положення наукової новизни дисертації М. Ю. Вітушка є обґрунтованими, підтверджуються як теоретичним аналізом, так і репрезентативним масивом емпіричних даних. Здобувачеві вдалося представити штучний інтелект не просто як прикладну технологію, а як масштабний інструмент переформатування самого політичного поля, що робить його працю вагомим внеском у розвиток сучасної української політології.

Структура та оцінка змісту розділів. Структура дисертації М. Ю. Вітушка зумовлена специфікою об'єкта, предмета, мети та завдань дослідження. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (364 найменування) та одного додатка. Загальний обсяг дисертації – 226 сторінок, з яких 184 сторінки основного тексту.

У першому розділі здобувач фокусується на вивченні теоретико-методологічних засад, детально розглядає генезу використання алгоритмів в

урядуванні, починаючи від систем реєстрації громадян та перших переписів населення (зокрема досвіду Швеції 1749 року) до сучасних систем машинного навчання. Особлива увага приділена еволюції ІІІ: від символічних систем логічного виведення та експертних систем 1950–1980-х років до штучних нейронних мереж (ШНМ) та сучасного генеративного ІІІ. У розділі доводиться, що ІІІ є радикальною інновацією, яка формує новий соціотехнічний режим державного управління.

У другому розділі автор аналізує загрози легітимності на етапах розроблення, впровадження та застосування ІІІ, пропонуючи конкретні інструменти мінімізації ризиків, зокрема проведення оцінки впливу на захист даних (DPIA) та оцінки впливу на права людини. Окремо розглядається роль великих мовних моделей (ВММ) як інструментів інформування громадян та загрози ідеологічного викривлення. Здобувач демонструє належний рівень критичного мислення, детально аналізуючи нормативну базу ЄС (Закон про ІІІ 2024 року, Директива про відповідальність за ІІІ, Директива про відповідальність за дефектні продукти PLD) та рамкові документи Ради Європи.

У третьому розділі здійснюється ґрунтовний аналіз міжнародного та вітчизняного досвіду. Дисертант досліджує закордонні кейси автоматизації та індивідуалізації публічних послуг за допомогою ІІІ (система Prometea в Аргентині, IRAS VICA у Сінгапурі, Albert у Франції, dBrain+ у Південній Кореї, mAigov у Греції тощо). Окрему увагу приділено практиці державних закупівель (системи CAITY в Австралії, MEDIAAN у Бельгії, цінова панель у Бразилії, Hansel Oy у Фінляндії). Вкрай цінним є прикладний аналіз перспектив використання ІІІ в Україні: досліджено інфраструктуру «Трембіти», експериментальні цифрові платформи («Булик», «Обрій», «Пульс», «e-Stock»), а також плани Міністерства цифрової трансформації щодо створення AI Factory та вітчизняної мовної моделі Diia AI LLM у партнерстві з компанією Nvidia. Емпіричний аналіз соціологічних даних КМІС за 2026 рік свідчить про наявність

цифрового розриву та необхідність продуманої державної політики перекваліфікації кадрів.

Перехід від теоретико-методологічної та історико-еволюційної ретроспективи алгоритмізації в першому розділі до концептуалізації інституційних, процедурних та ціннісних викликів легітимності в другому, а згодом – до верифікації теоретичних моделей на прикладі кращих світових практик та детального проєктування стратегічних перспектив упровадження ІІІ в Україні в третьому розділі, демонструє завершений дослідницький цикл.

Теоретичне та практичне значення дисертаційної роботи. Теоретичне значення рецензованого дослідження полягає у суттєвому збагаченні вітчизняної політичної науки новою міждисциплінарною рамкою аналізу технологічних трансформацій. Автор зміг поєднати класичні політологічні теорії прийняття рішень з сучасними концепціями алгоритмічного урядування й соціотехнічного переходу. Теоретично обґрунтовано перехід від статистичної біополітики «держави великих чисел» до індуктивного державотворення, заснованого на ІІІ.

Практична цінність роботи визначається придатністю її результатів для безпосереднього використання органами публічної влади України, зокрема Міністерством цифрової трансформації, під час розроблення стратегічних документів та нормативно-правової бази у сфері розвитку ІІІ. Авторські пропозиції та висновки щодо етичних запобіжників, прозорості алгоритмів, запровадження оцінки впливу на захист даних та обов’язкового аналізу витрат і вигод мають прикладне значення для безпечного впровадження державних ІІІ-сервісів (таких як Diia AI LLM) та створення національної інфраструктури AI Factory. Окрім того, матеріали дисертації мають дидактичний потенціал і можуть бути ефективно інтегровані в освітній процес під час підготовки навчальних програм та дисциплін з політології, публічної політики та публічного управління.

Повнота викладу в наукових публікаціях. Основні наукові результати, положення та висновки дисертаційного дослідження М. Ю. Вітушка повною

мірою висвітлені у наукових працях здобувача. Загалом за темою дисертації опубліковано 7 наукових праць. Серед них – 3 наукові статті у провідних рецензованих фахових виданнях України з політичних наук (дві статті у виданні «Держава і право» за 2024 та 2025 роки, а також стаття у виданні «Регіональні студії» за 2025 рік). Апробація матеріалів дослідження здійснена у 4 тезах доповідей на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях (у Рівному та Полтаві упродовж 2024–2026 років).

Дотримання академічної доброчесності. Системний аналіз тексту дисертації М. Ю. Вітушка свідчить про достатній рівень академічного письма та дотримання вимог академічної доброчесності. У роботі не виявлено запозичень наукових результатів чи текстів інших авторів без належного зазначення авторства або посилання на відповідні джерела. Дисертація містить результати власних теоретичних та прикладних досліджень здобувача. Наукові публікації за темою дисертації підготовлені автором особисто, є одноосібними, що підтверджує самостійний характер виконання наукової праці.

Дискусійні положення та зауваження щодо дисертації. Позитивно оцінюючи науковий рівень та теоретико-прикладну цінність дисертаційної роботи М. Ю. Вітушка, необхідно звернути увагу на деякі аспекти.

1. Дисертант приділяє певну увагу процедурній справедливості як чиннику легітимності за теорією Т. Тайлера, а також описує проблеми алгоритмічної упередженості даних, дискримінації вразливих груп та справедливого розподілу суспільних ресурсів. Варто було інтегрувати наявний аналітичний матеріал у концептуальну модель справедливості, що складається зі змістовного (substantive) та процедурного (procedural) вимірів справедливості III, відповідно до Етичних настанов Незалежної експертної групи ЄС (AI HLEG, 2019) та Контрольного переліку ALTAI (2020). Така теоретична концептуалізація сприяла б формулюванню дієвих орієнтирів та практичних рекомендацій для гармонізації

національного законодавства з європейськими стандартами захисту фундаментальних прав і свобод людини.

2. Здобувач досліджує питання захисту прав людини в епоху алгоритмізації та використання ШІ, детально аналізуючи такі міжнародні акти, як Рамкова конвенція Ради Європи про штучний інтелект (2024) і Регламент ЄС про штучний інтелект (AI Act, 2024), а також розглядає українські стратегічні документи та нормативно-правові акти, зокрема Концепцію розвитку ШІ (2020) та Дорожню карту з регулювання ШІ в Україні (2024). Водночас поза увагою автора залишився довгостроковий програмний документ державної політики, що безпосередньо визначатиме стратегічні орієнтири України з урахуванням євроінтеграційного курсу та умов воєнного стану – проєкт Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2035 року, де прямо наголошується на викликах швидкого розвитку та впровадження технологій штучного інтелекту. Важливими були б рекомендації дисертанта щодо вдосконалення стратегії у цьому сегменті.

3. Позитивно оцінюючи теоретичну ґрунтовність роботи та аналіз ШІ у виконавчій владі, варто було більше уваги приділити специфіці ухвалення рішень у законодавчому органі, наприклад, впливу інструментів ШІ на природу парламентських дискусій, міжфракційну взаємодію, збереження репрезентативного мандата депутатів під час колегіального законотворення тощо.

Зазначені зауваження та рекомендації суттєво не знижують наукової цінності дисертації, мають рекомендаційний характер і можуть слугувати орієнтирами для поглиблення наукової роботи здобувача.

Загальний висновок. Дисертаційне дослідження Вітушка Максима Юрійовича на тему «Роль штучного інтелекту у прийнятті політичних рішень: світовий досвід та перспективи для України» є самостійною, завершеною та цілісною науковою працею, що вирішує важливе наукове завдання – концептуалізацію ролі та наслідків застосування штучного інтелекту у прийнятті

політичних рішень органами публічної влади та політичними акторами. Робота відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 р. № 261 (зі змінами) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами). З огляду на зазначене, здобувач Вітушко Максим Юрійович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 052 «Політологія».

Рецензент:

**докторка політичних наук, завідувачка сектору
правових проблем політичних інститутів та процесів
відділу конституційного та муніципального права
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України**

Оксана КУКУРУЗ